

LITEN GUTT VELTER STOR LOV

METODERAPPORT Skup 2004

Per Anders Hoel – 90 98 02 96
Marianne Tønnessen – 92 69 34 00
Redaksjon: Vårt Land
Adresse: Boks 1180, 0107 OSLO
Tidspunkt: Mars-Mai 2004

INNLEDNING

To scener:

Stortinget: Stortingets presselosje onsdag 3.3.2004. Døren går opp:

«Hvor er Alvheim? Skal han ikke fremme forslaget sitt om Mehmet, da»?

TV2-reporteren som spør, er i villrede. TV-kanalen er tungt på plass. Den såkalte Mehmet-saken har tatt av. Og flere reportere er rundt i korridorene for å jakte på KrF-leder Dagfinn Høybråten. Nok engang er det mediestorm i Stortinget. Denne gangen av det litt uvanlige slaget.

SKUP-konferansen 19.3.2004: SV-leder Kristin Halvorsen er i paneldebatt. Det har vært uker med solid press mot SV, fordi partiet sitter med nøkkelen til stortingsflertall om å gjøre en rask endring i den omstridte bioteknologiloven.

- Dette er ingen gravesak, men en kampanje, smeller det fra Halvorsen om Mehmet-saken.

Noen tanker

Vårt Land noen dager etter SKUP-konferansen: En politisk reporter og en kollega med kritisk blikk synes det kan være grunn til å sjekke litt om hvorfor Mehmet-saken egentlig tok av. Hadde Halvorsen rett? Hvordan klarer media å skape det trøkket vi nettopp har sett? Var det slik at alle brikkene var resultat av tilfeldigheter og helt ordinært pressearbeid? Reportasjeleder lar oss få sjekke.

Hva var Mehmet-saken?

En liten gutt var plutselig havnet i medias fokus: Lille Mehmet sto ifølge TV2 i fare for å dø, fordi bioteknologiloven ikke ga unntak for en behandlingsform som kunne redde ham. Loven var vedtatt like før jul - knappe to måneder tidligere. Radikale SV var da på vippen og hadde sikret flertall for loven til han som nylig fikk stempel som mørkemann: Dagfinn Høybråten.

Høybråten hadde knyttet stor prestisje til en streng biolov. SV hadde nylig slitt med strid om beslektet problematikk. Dagbladet hadde kjørt SV hardt. Og oppi dette serverte altså TV 2 et case der det skulle stå om livet for en liten gutt, dersom ikke politikerne tok til fornuft.

EN LITEN BEGYNNELSE

Første spadetak - «hva føler de nå?».

Vårt Land begynner forundersøkelsene om Mehmet-saken lar seg fortelle om fra en annen vinkel. Gjennom samtaler tester vi ut:

Har sentrale politikere på Stortinget opplevd noe unormalt med Mehmet-saken?

Dette blir det første metodiske spadetaket. Tre off-the-record-samtaler gir interessante antydninger. To sentrale og garvede politikere gir klart uttrykk for at denne saken inneholder mer enn vanlig mediepress. De ser spor av ting de kjenner igjen fra reelle kampanjer mot dem – organiserte forsøk på å få dem til å snu i en sak,

Én sier det rett ut: Det kan være økonomiske interesser i Mehmet-saken også. For medisindustri har tidligere presset politikere fordi de fryktet for salg av kjemikalier til laboratorier.

Grundige samtaler med sentrale politikere er et metodisk interessant utgangspunkt. I pressen er de gjerne skyteskiver. Men for oss var de viktige startpunkter til å skaffe oversikt.

Politikere ser nemlig mediespillet fra to sider:

- Det som kringkastes/settes på trykk.
- Og de er gjerne selv vitner til medias jobbing – og vet mye om hvordan saker blir til. De har nærkontakt med spillet – og har erfaring fra tidligere hendelser.

Andre spadetak - hva er egentlig hendt og sagt?

Steg to blir å samle alt som er publisert om saken. Det lar seg gjøre.

Stortingsbiblioteket rommer alt. Dessuten utgir Stortinget egne trykksaker med klipp. Det finnes også utskrifter av nyheter fra etermedier, som er søkbare på nett. Vårt Lands politiske journalist leser seg igjennom alt som er publisert.

- Hvem har roller? Når opptrer de? Hvem uttaler de seg til?

Oversikter over tidspunkter og aktører lages på store ark.

Men den aller viktigste brikken i Mehmet-saken er selve starten: TV2s nyhetssending lørdag 28.2. Den og de kommende nyhetssendinger gjennomses, tapes på minidisk og skrives inn og lagres elektronisk.

Det fremtrer tre aktører i første sending:

En lege som angriper bioloven, en lege som behandler det syke barnet og en fortvilet pappa. Også bilder av hovedpersonen selv: Lille Mehmet som teller penger på gulvet for å få råd til den livreddende behandlingen som myndighetene stopper.

Dramaturgien er sterk - avsparket er altså kraftfullt.

Men: Hva er det personene faktisk sier? Og hvilken interesse har de av å delta i innslaget?

Tilbake i redaksjonen testes nytt elektronisk verktøy ut: Bizweb, et søkeprogram som kartlegger nettverk og roller hos enkeltpersoner.

Legene sjekkes. På den ene blir det treff. Han har økonomiske interesser på si og driver medisinsk selskap sammen med en annen. Hvor sterke egeninteresser kan han ha i saken?

Det kan være økonomiske - men det kan også være forskningsmessige - interesser: Videreutvikling og anseelse.

Her er det mer enn bare et TV-program og en påfølgende storm av oppfølginger. Vårt Lands redaksjonsledelse får et notat. Det er et forslag til et kort og effektivt

graveprosjekt. Håpet er å kunne fortelle best mulig fra kulissene omkring Mehmet-saken.

Som politikerne sier: «En viktig presisering».

Før et avgjørende møte med redaksjonsledelsen om satsingen, gjøres det tanker: Når vi skal betrakte og analysere spillet, kan vi ikke være en del av det selv. For tautrekkingen er ikke ferdig. Stortinget har ennå ikke vedtatt eller avvist noen oppmykning av loven.

Ergo må ingen av oss drive daglig nyhetsreportasje omkring Mehmet-saken. Det har vi heller ikke gjort hittil. Vi skal heller ikke innhente fakta omkring hvordan saken kan ende i Stortinget.

Hovedfokuset skal være Mehmet-sakens første uker. For det er der fortellingen kan ligge. Våre reportasjer om Mehmet-saken skal være analyserende – og i utføringen av oppdraget skulle ingen beskyldte oss for å løpe Høybråtens ærend.

Motivasjonen for å skrive om saken er delvis fascinasjon over krefter som medieverdenen selv bidrar til - men også vissheten om at dette er mekanismer i samfunnet som sjelden utsettes for journalistiske undersøkelser. Såkalte mediestormer – vedvarende intenst trøkk fra pressen overfor personer eller beslutningstakere – er det få som skriver om. Men pressen er alltid tungt tilstede når noen er under angrep. Kunne vi i alle fall få frem litt av det som skjer?

Klar til avspark - ledelsen gir ja.

Nyhetsredaktør og redaktør for samfunnsgruppen drøfter opplegget for mulige reportasjer. Konklusjonen er at dette etter stor sannsynlighet kan ende med interessant, annerledes og verdiorientert stoff. Og nytt stoff til Vårt Land å være.

Vårt Land har små ressurser, men et uttalt ønske er å skaffe seg økt kunnskap om hvordan både det politiske livet egentlig virker og hvordan vi håndterer journalistikk omkring en mediestorm.

Ledelsen bifaller det journalistiske utgangspunktet. Noen andre utgangsposisjoner:

- Reportasjene skal være tro mot Vårt Lands visjon og avisens kjerneverdier.
- Vi skal ikke binde oss til å få bekreftet noen forhåndshypotese. Men det skal være blick mot både små detaljer og mulige store krefter.
- Utgangsspørsmålet til alle vi intervjuer skal være:

Når hørte du første gang om Mehmet?

Oppfølging skulle dreie seg om hvem man snakket med dette om og hva snakket dere da om»?

Spørsmålene er åpne – og kan for noen virke banale.

Men:

- De innbyr til fortelling og gir åpne og troverdige svar.
- Å møte intervjuobjekter slik er god etikk.
- De gir svar som gjør at leseren selv kan trekke sine konklusjoner.

Hittil har Per Anders Hoel jobbet med grunnlagsarbeidet. Det trengs en reporter til.

Det settes av «et par uker». Den andre reporteren som deltok under et par av de første dybdeintervjuene med kilder, jobber videre med daglig politisk reportasje.

Marianne Tønnessen - reporter i samfunnsgruppen - bes om å bistå med Mehmet-fortellingen. Hoel har lang erfaring fra politisk reportasje, spillet og måten medier opptrer på. Tønnessen har lang erfaring i kildesøk, bruk av nett og databaser.

Tro mot oss selv - visjon og kjerneverdier.

Vårt Lands visjon er å være «en bro mellom mennesker, tro og tanke». Dessuten er avisen «en politisk fri og uavhengig kristen dagsavis».

Siden vårt løp skal være uavhengig, må et metodisk utgangspunkt være at vi ikke tar «gratisveier» gjennom den delen av vårt kildenett som rommer bioteknologilovens voktere.

Vi vil også forsøke å sette avisens kjerneverdier praktisk ut i livet. Verdiene er:

Redelig, raus, djerv og musisk.

Verdiene kan i vårt tilfelle innebære:

Redelig: Intervjuobjektene skal oppleve at vi behandler dem skikkelig.

Raus: Vi skal være lyttende og imøtekommende til de innspill vi får. Om noen skulle hevde at det ikke var slik de var, skal ikke vi opptre som de store flisespikkerne.

Djerv: Vi skal våge å bruke tid på å grave i noe upopulært – også sette kritisk fokus på egen bransje.

Musisk: Vi skal presentere dette med en skriveform og illustrasjoner som gjør det lettere tilnærmelig enn vi presenterer stoff til daglig.

Vi bestemmer oss også for en annen ting: For at ingen skal oppleve å bli feilsitert, skal intervjuer – så langt som mulig – tas opp på minidisk. Deretter skal det skrives ut og arkiveres. Og personer vi vet avgir kontroversielle synspunkter, skal få sitatsjekk.

Den journalistiske plattformen kommer på plass før påske. Etter ferien var det bare å gå i gang.

START NUMMER TO - INNHENTING

Hva driver aktørene egentlig med?

Påskeferien er over: Etter noen timer med gjensidige tanker om prosjektet, ser vi sammen igjennom TV2s innslag om Mehmet. Disse finnes arkivert i Stortingets videotek.

Vi kartlegger TV2s rolle i saken. Hvordan spør de? Hvem intervjues? Hva skjer under debattprogrammene om Mehmet?

Noen forhold skiller seg ut:

- Prøverørsleger som uttaler seg – disse har vi alt bestemt oss for å sjekke.

- En familie fra Fetsund dukker tidlig opp: De har dannet en folkeaksjon for behandling av Mehmet. Hvem er disse, egentlig?

- Utover TV2s kringkasting av synspunkter, analyseres kanalens ekstra-effekter: TV2 kringkaster sterke SMS-meldinger i tekststriper i den første Tabloid-sendingen om saken. Dessuten «flasher» kanalen adressen til Mehmet-aksjonen og oppfordrer seere til engasjement.

Alt dette skal sjekkes nærmere. Men viktigst før alle intervjuer er innhenting av solid faktagrunnlag.

- Hvem i det bioteknologiske fagmiljøet er engasjert i saken - og hvordan? Hvilke nettverk har de?

- Hva er det Mehmet-saken egentlig dreier seg om: Hvordan er jussen og hva slags behandlingsmetoder er tilgjengelige i Mehmeds tilfelle?

Dernest finner vi det mest presserende å finne ut mest mulig om aktører i saken

De første dagene gikk med til telefonsamtaler med folk i fagmiljøet om både sakens karakter, jussen og hva slags interesser miljøet har. Størst nytte hadde vi imidlertid av en mengde elektroniske søk: generelle dykk på Internett gjennom søkemotorer som google og kvasir, bizweb, gjennomgang av skattelister, runder via atekst og brønnøysundregistre.

Skriftlige kilder fra Stortinget kunne også fortelle: Sosialkomiteen er ofte gjenstand for lobbying og arrangerer selv høringer. Besøklister ble gjennomlest. Dessuten ga departementets samling av høringsuttalelser til bioteknologiloven viktig informasjon.

Til å gjennomgå regnskaper fikk vi bistand fra vårt eget mediehus. I andre deler av Vårt Land jobber det flere økonomer som raskt analyserer tall. Kompetanse på huset ga oss noen viktige svar.

Selve bioteknologiloven er innfløkt. Telefoniske bakveier - rundt direktoratets infoavdeling - inn i Sosial- og helsedirektoratet ga avgjørende svar på hva som var juridisk rett og galt.

Og vi fikk napp....

Til sammen kartla vi vel 50 personer, mer eller mindre omfattende. Vi fant ut hvem som var de sentrale forskerne og legene som stanget mot dagens bioteknologilov og fant raskt ut at noen av dem også hadde sterke økonomiske interesser i bedrifter - både nasjonalt og internasjonalt. Det fantes også røde tall i et par av selskapene. Var det linker til selve Mehmet-saken?

Legen som uttalte seg mest kritisk i TV2s første innslag var mer sentral enn vi trodde:

- Han hadde gjestet Stortingets sosialkomite som representant for Sammenslutningen av IVF-leger (prøverørsleger). Han hadde også en annen aktørrolle: Klinikken han er tilknyttet hadde uttalt seg kritisk om bioteknologiloven like før Stortinget gjorde sitt endelige vedtak. Middelet til det var «kjøp» av spalteplass gjennom oppdragsbyrået Newswire.

- Foreningen for IVF-leger viste seg å ha vært politisk aktive ved flere anledninger.

Sto det andre, store bak?

En problemstilling vi ikke kunne avvise: Var hele saken satt i scene gjennom bruk av profesjonelle lobbyister og medieeksperter? Så hardtslående som saken virket i pressen kunne denne typen systematikk godt være til stede.

Vi innhentet fakta om de store byråene - og tok stikkteloner til kjennere og folk innenfor bransjen. Der er taushet om oppdragsgivere gull - og uttalt levevei. Metodisk kunne en offensiv kartlegging av rådgivere og selskaper muligens gitt resultater, men det ville kreve omfattende journalistiske ressurser.

Søkene våre og samtaler hadde bekreftet at IVF-leger tidligere hadde vært knyttet opp mot rådgivningsselskaper brukt av medisindustrien. Men overfor vårt case fant vi det mest formålstjenlig heller å oppsøke beslutningskilder og personer tett på selve hendelsene. Dybdeintervjuer av aktører - da med åpne og kryssende spørsmål - kunne bringe oss info.

Før grønne på bioteknologi?

Begge hadde vi sparsomt med erfaring i bioteknologiske problemstillinger. For å unngå feil - og for å skjønne fagfolk og dokumenter - var vi nødt til å sette oss på skolebenken.

En måte var å ringe fagfolk og lese oss opp på skriftlig informasjon.

En annen løsning dukket også opp: Det kom oss for øret at Senterpartiet skulle arrangere et åpent seminar sammen med Bioteknologinemnda på Stortinget. Poenget deres var å belyse medisinske sider ved Mehmet-saken.

Dette kunne gi oss kjapp faktakunnskap. Dessuten var Senterpartiet heller ikke i vippeposisjon i den aktuelle saken

SKRITT MOT EN FORTELLING

Et vell av fakta - en korsvei.

Dokumentene var nå mange - sentrale og fjerne aktører likeså, På dette tidspunktet - etter snart en uke - var det grunn til å gjennomdrøfte den videre journalistiske ferden. Hva var det vi kunne fortelle - og hva var det vi ville fortelle? Hvor sterkt faktagrunnlag hadde vi og hvor sto vi i forhold til grunnverdier, plattform og utgangspunkt?

Vi kunne lagt et løp som ville vart i ukevis. Det hadde verken vi – av private årsaker – eller Vårt Land – av ressursmessige grunner – mulighet til.

Men allerede nå visste vi at vi hadde en historie – en annerledes historie om Mehmet-saken.

Poenget hadde ikke vært å drive resultatjournalistikk, eller som vi sier internt i VL-korridorene: Såkalt gå-av-journalistikk, målrettet fremgraving av fakta for å få stoppet personer eller vedtak.

Det hadde vært viktig for oss på forhånd ikke å utpeke skurker og helter. Vårt primære mål var å kunne fortelle en fortelling om hvordan noe hadde skjedd. Også om skurker – dersom de fantes.

Hittil i arbeidet hadde vi ikke kunnet dokumentere spesifikk økonomisk vinning hos enkeltpersoner knyttet til å bruke Mehmet som brekkstang for en endret biolov. Men vi hadde avdekket sterk faglig interesse for lovendringer. Og et brennende engasjement fra aktører som også kunne vise handlekraft.

Det viktige hadde hele tiden vært å belyse og fortelle hvordan Mehmet-saken ble en sak: Gi leserne våre en fremstilling av hvordan det kan være når en prinsipielt viktig sak bare fosser frem i kanaler og spalter.

Det store miljøet og næringsinteressene er den dag i dag interessant for oss. Men i denne omgang måtte en del av dette ligge.

Vi manglet fortsatt brikker i en fortelling. Men vi hadde nå mer oversikt over helheten av Mehmet-saken enn noen av de deltakende enkeltaktørene.

Aktører kan mer enn å mene - de kan også fortelle.

••• Et sidespor til Fetsund

Men hvem sto bak den såkalte Mehmet-aksjonen i Fetsund? Allerede dagen etter TV2s første innslag var de jo i gang med innsamling av underskrifter, hadde fått egen nettside og ble presentert dag to av Mehmet-saken på TV2-nyhetene.

Vi kartla hvem som hadde opprettet nettsidene (ved hjelp av whois-funksjon), uten at det ga oss ekstra informasjon.

Det viktigste var likevel å møte gruppen på Fetsund. Med blokk og kamera ville vi åpent høre hva de hadde å fortelle. Vårt åpningsspørsmål var som planlagt: Når fikk dere første gang høre om Mehmet?

Familien som hadde påtatt seg rollen som aksjonister og underskriftsamlere fortalte en historie som tydet på at de ikke hadde blitt bedt av utenforstående om å engasjere seg. Ved en del større mediekampanjer de senere år har nemlig bruk av lokale «folkeaksjoner» vært en ingrediens.

De fortalte at det var minnene fra tiden med en egen syk sønn som fikk dem til å reagere. De kontaktet - og fikk god hjelp av - TV2: Både med bilder til nettsidene og praktiske web-tips. TV2 publiserte også nettadressen til denne aksjonen for folk som ville støtte den i sendingen sin.

••• Pappa med vilje og ressurser

Vi oppsøkte og intervjuet pappaen til Mehmet. Han hadde en relativt høy medieprofil i denne saken, og hans interesser var åpenbare: Han ville kjempe for sønnens helse.

Han framsto som en usedvanlig belest og oppdatert person som kjente sakens mange sider, og snakket mer enn godt nok norsk til å fremme sin sak.

Men hadde han likevel det som trengtes for alene å trenge gjennom i media og overfor politikerne? Eller var det andre personer som hadde trukket i trådene?

Hans egen versjon ga innblikk i hvordan man med teft, klarhet og systematikk på enkelt vis kan få gjennomslag.

••• Mer enn bare lege og medmenneske?

Kartleggingen vår av prøverørs- og genforskningsmiljøet viste at en person sto sentralt i et vagt formulert prøverørsnettverk som allerede tidlig i behandlingen av bioteknologiloven hadde hatt møter med sosialkomiteen på Stortinget.

Personen var Øystein Magnus, lege på en privat fertilitetsklinikk. Det var Magnus som sto fram som fagperson på den første, agendasettende, Mehmet-reportasjen på TV2.

Vårt utgangspunkt var å møte ham med åpne spørsmål, men med klar scene: Vi ville også høre om hans engasjement og interesser.

Han fortalte at han hadde tipset sin bror, som er journalist i TV2. Øystein Magnus satte svært lite pris på vår interesse for hans engasjement for andre interesser utover det å hjelpe en familie i nød. Irritasjonen ga han åpent uttrykk for i samtalen.

Når fortellinger blir viktige brikker

Intervjuene med de sentrale personene i saken ga oss ideer til nye kilder som ble sjekket. Totalbildet til en fortelling med scener begynte å bli klart. En sammenhengende historie var på beddingen.

Det var i denne siste runden det kom fram at andre redaksjoner enn TV2 hadde vurdert - og forkastet - Mehmet-saken. Vi kontaktet nyhetsredaksjonene i NRK og TV2 og ba dem selv beskrive deres håndtering av Mehmet-saken. Dermed kunne vi sette fokus på ulike redaksjonelle vurderinger i ulike TV-kanaler. Og dessuten hvor godt det hjelper med gode kontakter i media.

ENDELIG - VI FORTELLER EN STORY OG LITT TIL

Grep til en fortelling

Sammen med nyhetsredaktør og reportasjeleder gikk vi igjennom totalbildet og hvordan det kunne se ut på trykk.

Vi valgte et fortellende grep i den første historien - og sørget for at dramaturgien ville bringe leserne helt fra begynnelse til slutt.

De andre historiene fikk en annen form: Der holdt vi mer fast ved det tradisjonelle nyhetsgrepet.

Flere coacherunder hadde som mål å få oss i pakt med vårt utvidede journalistiske utgangspunkt: Vårt Lands kjerneverdier. Vi skulle være redelige. Og aktørene skulle behandles med respekt.

Totalt brukte vi tre fulle uker og noen ekstradager hver i perioden 24.3.-5.5.2004. Mange dager ble ganske lange. Arbeidet førte til fire artikler i Vårt Land. To av dem var resultat av uker med systematisk graving. De to siste var spin-of-artikler, der vi ønsket å presentere et utvidet bilde for leserne. Hvem er aktive på fagfeltet - og hvem har tidligere tatt initiativroller?

Men ingen gikk jo av.....

Vi hadde ikke kommet med saftige avsløringer som førte til at noen fikk spark fra andre. Det var altså ikke begått «gå-av-journalistikk».

Derimot hadde vi klart noe annet: Nemlig å skape en artikkelserie som også kaster lys over det moderne beslutningssamfunnet:

- Der media spiller en kraftfull aktørrolle og legger avgjørende premisser.
- Der ingen enkeltaktør – selv ikke mektige politikere - har full kontroll.
- Der «riktige» trekk av enkeltpersoner får store konsekvenser.
- Og det politiske systemet vårt er beskrevet fra en ganske annen side.

Resultatet på trykk

Artiklene fordelte seg slik:

Mandag 3. mai: «Da liten gutt ble stort drama». En firesiders reportasje om Mehmet-dramaet og de sentrale aktørene.

Tirsdag 4. mai: «Lege med flere roller». Presentasjon av fertilitetslegen som tipset TV2, og som også er sentral i prøverørsnettverk og en kritiker av bioteknologiloven.

Onsdag 5. mai: «Sterk medisin mot egenandel». En artikkel om hvordan legemiddelindustrien har brukt sterke virkemidler for å presse stortingspolitikere

Torsdag 6. mai: «Slik endrer du en lov». En «forbruker»-artikkel om hvilke virkemidler som er effektive dersom man ønsker å forandre en lov.

Artikkelserien ble også omtalt i andre medier (Blant annet har vi lagt ved et eksempel fra Stavanger Aftenblad). Journalistisk backing, coaching og reportasjeledelse fikk vi fra redaktørene Reidar Kristiansen og Jan Eikeland. Også redaktør Erling Rimehaug hadde en coache-rolle.

Oslo, 20.1.2005

Per Anders Hoel

Marianne Tønnessen